

Lapsuuden mielikuvitusystävät ja niihin suhtautuminen varhaiskasvatuksessa

Kasvatustieteen kandidaatintutkielma

Laatija:
Jemina Vuosjoki

27.3.2024

Turun yliopisto opettajankoulutuslaitos, Rauman kampus

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Kandidutkielma

Oppiaine: Kasvatustiede

Tekijä: Jemina Vuosjoki

Otsikko: Lapsuuden mielikuvitusystävät ja niihin suhtautuminen varhaiskasvatuksessa

Ohjaaja: Jukka Jännetyinen

Sivumäärä: 23 sivua

Päivämäärä: 27.3.2024

Tutkielmassa tarkastellaan mielikuvitusystäviä lapsuuden ilmiönä pohjakirjallisuuden kautta. Kirjallisuuskatsauksessa on kumottu mielikuvitukseen liittyviä ennakkoluuloja sekä käyty läpi mielikuvitusystäviin suhtautumista.

Kolmen eri teorian kautta tutkielmassa todettiin, että mielikuvitusystäviin uskomisen ei liity lapsen kyvyttömyyteen erottaa fiktiota todellisesta, sillä mielikuvitusystävä on lapsen omaa mielen tuotetta. Lapset ymmärtävät, etteivät muut ihmiset voi nähdä ja kuulla heidän mielikuvitusystäviään ja puhuvat usein ystäviensä puolesta.

Mielikuvitusystävän luomiselle on monia syitä, joihin syvennyttiin kolmelta näkökulmalta; mielikuvitusystävän kanssa luodun suhteen merkityksen, lapsen sisäisten asioiden käsittelyn ja ulkoisten tekijöiden seurauksena. Mielikuvitusystävän luomiselle voi luetella monia syitä, mutta perimmäinen tärkeys on ymmärtää, että mielikuvitusystävän syntyyn on syynsä.

Tutkielman lopussa otettiin kantaa varhaiskasvatuksen kasvattajien ja vanhempien osallisuuteen ja mahdollisuuksiin mielikuvitusystävän kanssa suhtautumiseen. Mielikuvitusystävät todettiin olevan osa mielikuvitusta, jonka mahdollistamista ja käyttöä painostetaan myös varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa. Yhteenvedossa käydään läpi lukujen asiat tiivistettyinä ja puhutaan aiheen tutkimusmahdollisuuksista.

Avainsanat: mielikuvitus, mielikuvitusystävä, fantasia

Sisällysluettelo

1	Johdanto.....	1
2	Mielikuvituksen ulottuvuus	2
2.1	Mielikuvitusleikki	2
2.2	Mielikuvitusta vai fantasiaa	3
3	Mielikuvitusystävyyss.....	4
3.1	Mielikuvitusystävän määrittely.....	4
3.2	Mielikuvitusystävien olemus	4
4	Mielikuvitusystäviin uskominen.....	6
4.1	Mielensisäiset objektit	6
4.2	Mielen teoria	6
4.3	Empiirinen vääristymä.....	8
5	Syyt mielikuvitusystävien luomiseen	10
5.1	Mielikuvituksellinen suhde.....	10
5.2	Mielen sisäisten asioiden käsittely.....	11
5.3	Interaktio ulkoiseen maailmaan	13
6	Kasvatuksen näkökulma	14
6.1	Pedagoginen näkökulma	14
6.3	Vanhempien osallisuus	15
6.2	Satujen ja tarinoinnin merkitys	16
7	Yhteenveto.....	18
	Lähteet.....	20

1 Johdanto

Mielen sisäiset konseptit, kuten ennakointi ja omatunto, ovat läsnä ihmisen elämässä normaaleissa arkipäiväisissä asioissa. Lapset harjoittavat näitä vauvaiästä lähtien, kun he alkavat esimerkiksi ymmärtämään, että itkulla saa vanhemman huomion. Useimmilla ihmisillä on ”sisäinen ääni”, joka ohjastaa meitä ja auttaa ratkaisemaan ongelmia. (Schulman, 2015, s.57.) Mikä on syy sille, että kun tämä sisäinen ääni on saanut lapsen mielikuvituksen avulla visuaalisen representaation, nousee huoli?

Kysymys ”onko syytä huoleen, jos lapsella on mielikuvitusystävä?”, jolla Thady Carabaño (2022) aloittaa artikkelinsa mielikuvitusystäviin liittyen, on epäilemättä myös tullut ilmi vanhempien ja kasvattajien keskuudessa aiheen tiimoilta. Carabaño ei ole asiantuntija aiheesta, ja antaakin artikkelissaan sekä hyviä että hieman kyseenalaistettavia ohjeita, kuinka mielikuvitusystäviin kuuluisi suhtautua. Katsauksessa tarkastellaan tutkimuspohjaisen teorian kautta, millaista suhtautumisen kuuluisi olla.

Tässä katsauksessa tarkastellaan mielikuvitusystävyyden ilmiötä varhaiskasvatusikäisillä, eli 0–7-vuotiailla lapsilla. Mielikuvitusystävät ovat yleisiä tässä ikäryhmässä (Harris. 2022, s.10), mutta ilmiötä kohtaan olemassa olevat ennakkoluulot saattavat silti olla negatiivisen sävyisiä. Esimerkiksi kauhugenreissä on yleistä, että lapsen mielikuvitusystävä paljastuukin pahaksi hengeksi. Mediassa esitetyt mielikuvitusystävät ovat monesti yhdistetty kuvitelmaan, että lapsen mielikuvitusystävän läsnäolo johtuisi epävakaasta mielenterveydestä tai yksinäisyyden tunteesta. Marjorie Taylor (2001, s.6–11) toteaa, että mediassa esiintyvä konsepti mielikuvitusystävistä on vajanainen antaen vääränlaisen kuvan ilmiöstä.

Kirjallisuuskatsauksen päämääränä on yhdistää tutkimustietoa mielikuvitusystävistä, selittää ilmiön luonnetta ja liittää se kasvatuksen näkökulmaan varhaiskasvattajia ja muita kasvattajia varten. Aiheesta on paljon tietoa psykologian tieteenalalla, mutta suurin osa tiedosta on englannin kielellä ja sitä käsitellään usein yhteydessä muihin psykologian tai sosiologian ilmiöihin. Tutkielmassa käydään läpi mielikuvitusystävien syntyyn, olemassaoloon ja vaikutuksiin liittyviä keskeisiä käsitteitä, joita verrataan varhaiskasvatuksellisiin näkökulmiin.

2 Mielikuvituksen ulottuvuus

”Mielikuvitus mahdollistaa sen, että lapset voivat kokeilla erilaisia rooleja ja ideoita, joita he muuten eivät voisi toteuttaa” (Opetushallitus, 2023, s.43). Saarinen, Lyytinen, Ahonen ja Lyytinen (2023, s.85–87) määrittelevät mielikuvituksen mielensisäisiksi kuvitelmiä, joita muokataan ja sovelletaan aiempaa kokemusta hyödyntäen. Heidän mukaansa mielikuvat eivät ole vain visuaalisia, vaan mielikuvitus voi esiintyä kaikkien aistien avulla. Määritelmää tukee myös Harrisin (2022, s.1–2) selvitys siitä, että mielikuvitus tuottaa kuvitelmia, jotka perustuvat aiempiin tapahtumiin, mutta voivat olla muunneltuja tai fantasiaelementtisiä. Esimerkiksi jos henkilö saa vain audittiivista tietoa tarinasta, voi hän ajatella tarinan sijoittuvan johonkin hänen tuntemaan todelliseen paikkaan, jonka ominaisuuksia hän muokkaa mielessään kuulevansa vihjeiden mukaisiksi.

Mielikuvitus on lapsilla kasvava ominaisuus, joka alkaa näkyä jo 1,5-vuoden iässä ja vilkastuu 2–4,5-vuotiailla. Mielikuvituksen vilkastuminen näyttää olevan yhteydessä mielikuvitusleikkien ja -ystävien ilmentymiseen, jotka ovat tyypillisiä 3–5-vuotiailla. (Saarinen, ym. 2023, s.85–87; Taylor 2021, s.13–27.) Mielikuvitusystävien ilmentyminen ja olemassa ei kuitenkaan lopu tietyssä ikävaiheessa ja mielikuvitusystäviä voi olla yhä aikuisiällä, mutta esimerkiksi vanhemmat lapset (noin 10-vuotiaista eteenpäin) saattavat hävetä mielikuvitusystävän olemassaoloa tai pitää tätä salaisuutena, kun taas varhaiskasvatustilapset puhuvat mielikuvitusystävistään avoimemmin (Hoff, 2005).

Mielikuvituksen kehittymiseen liittyy vahvasti ympäristön vaikutus, mutta myös lapsen omat mielenkiinnon kohteet, jotka ohjaavat leikin aiheiden valintaa. Mielikuvituksellinen ajattelukyky mahdollistaa kokemusten toistamista, mikä mahdollistaa tilanteiden syysseurauksien tarkastelua (Dias & Harris, 1990). Lapset ottavat mallia muun muassa elämänsä aikuisista, kuulemistaan tarinoista, oikeista tapahtumista sekä television ohjelmista, ja jatkavat konseptien käsittelyä mielikuvitusleikeissään. (Harris, 2022, s.2–9.) Bouldin (2006) käsittelee mielikuvituksen elementtiä fantasialeikissä, jossa lapsi pääsee käsittelemään mahdollisuuksia, sillä mielikuvituksellisessa leikissä ei ole rajoja kuten oikeassa elämässä. Tämän kautta lapsi voi pilkkoa asioita ja käydä niitä läpi leikissä, kunnes asiat on yhdistetty skeemoiksi.

2.1 Mielikuvitusleikki

Mielikuvitusleikillä tarkoitetaan leikkiä, jossa jokin osa leikkiä on muokattu lapsen mielikuvituksen avulla, lapsi voi ottaa toisen roolin tai leikkiä on rikastutettu

mielikuvituksellisilla osioilla (Dore & Lillard, 2015). Määritelmä kattaa laajan alueen lasten leikeistä aina kotileikeistä, joissa lapsi kuvittelee laittavansa oikeaa ruokaa, fantasiaelementtisiin leikkeihin, joissa asetetaan velhon rooliin ja rumpukapula toimii taikasauvana. Tämän vuoksi fantasialeikki erotetaan mielikuvitusleikin alakategoriaksi, koska fantasialeikissä lapsen kuvittelema elementti on todellisuudesta poikkeavaa.

Mielikuvitusleikki nähdään tärkeänä osana lasten kehitystä eri osa-alueilla kuten kognitiivisten ja sosioemotionaalisten taitojen kehityksessä. (Halliday, Kola-Palmer, Davis, King & Retzler 2023; Saarinen ym. 2023, s.85; Taylor 2001, s.4 & s. 37–39.) Esimerkiksi ymmärtääkseen kuvitteluleikeille ominaisia teeskenneltyjä skenaarioita lapsen on ymmärrettävä toisen osapuolen näkökulma ja pystyttävä kuvittelemaan mahdollisia lopputuloksia sekä muuttamaan itse leikin sääntöjä (Bretherton, 1989; Taylor, 2001, s. 47–49). Mielikuvituksellinen leikki vaatii myös sosiaalisten vihjeiden ymmärtämistä sekä oikean ja väärän erottamista (Lillard, 2015).

2.2 Mielikuvitusta vai fantasiaa

Fantasiasta saattaa ensimmäisenä nousta mieleen erilaiset fantasiaentiteetit, kuten lohikäärmeet tai merenneidot, tai fantasiakirjallisuuden laji, joka sisältää näitä entiteettejä, mutta fantasia genrenä voi tarkoittaa eri asioita. Fantasia määritellään Kielitoimiston sanakirjassa (2022) sanoilla ”mielikuvituksen tuote, kuvitelma”, jotka ovat linjassa siinä, miten määrittelemme mielikuvitusystävät. Tämä ei silti viittaa sitä, että mielikuvitusystävät olisivat sama asia kuin fantasiaolennot, vaikka molemmat ovat ihmismielen tuotoksia. Mielikuvitusystävät voivat perustua fantasiaolentoihin tai eläimiin, mutta usein ne ovat myös tavallisen ihmisen kaltaisia (Taylor, 2001, s.64).

Se, miksi on tärkeä erottaa mielikuvitus ja fantasia toisistaan, on yhteydessä siihen, miten erilaisissa artikkeleissa ja kirjoissa näistä asioista keskustellaan. Toiset yhdistävät mielikuvitusystävät fantasialeikin alakategoriaksi ja toisissa artikkeleissa puhutaan mielikuvituksesta ja fantasiasta synonyymeina. Fantasialla tekstissä tarkoitetaan jotain yliluonnollista, esimerkiksi oikeassa elämässä mahdottomia skenaarioita, kun taas mielikuvitus on yksilön oma ominaisuus, jonka kautta voidaan luoda fantasiaelementtisiä kuvitelmia. (Saarinen, ym. 2023, s. 85–87.)

3 Mielikuvitusystävyyys

Mielikuvitusystävät ovat huomattavan yleisiä valtavirran oletuksesta poiketen (Taylor, 2001, s.13–16). Tutkimustulokset siitä, kuinka monella 3–5-vuotiaista lapsista on ollut mielikuvitusystävä, antavat kuitenkin erilaisia lukemia. Jos mielikuvitusystävyyteen lasketaan eri mielikuvituksen muodot, eli persoonan saaneet objektit ja kuvitteluleikit, osa tutkijoista yleistäisi ilmiön esiintyvän noin 50-prosentilla lapsista. (Saarinen, ym., 2023.) Realistisempi luku on 20–40-prosentin välillä, sillä ilmiötä käsittelevissä tutkimuksissa on eroja sekä tiedonkeruussa että metodologiassa. Tieto siitä, että vähintään joka viides lapsi voi olla vuorovaikutuksessa mielikuvitusystävän kanssa lapsuudessaan, tekee ilmiöstä niin yleisen, että varhaiskasvattajien sekä vanhempien olisi hyvä olla tietoisia siihen liittyvistä keskeisistä asioista. (Taylor 2001, s.20–27.)

3.1 Mielikuvitusystävän määrittely

Svendsen (1934) määritteli mielikuvitusystävät näkymättömiksi olennoiksi, joiden kanssa lapsi leikkii ainakin kuukausien ajan, nimeää näitä keskusteluissa toisille ihmisille ja jotka tuntuvat todellisilta lapsille, mutta muilla ihmisillä ei ole niihin liitettävää objektia. Määritelmä rajaa pois muut fantasiaelementtiset muodot, kuten roolin ottamisen tai objektille persoonan antamisen. Taylor (2001, s.10–12) taas määrittelee mielikuvitusystävyyden laajemmin, ottaen huomioon myös objektit ja kuvitteluleikit, sillä nämä molemmat muodot käyttävät mielikuvitusta samaan tyyliin, eikä esim. leikin muoto muutu oli kyseessä oikea objekti tai kuviteltu leikkiveri.

Yhdistäen nämä määritelmät tässä katsauksessa mielikuvitusystävillä tarkoitetaan kuvitteellisia hahmoja, jotka ovat joko näkymättömiä hahmoja tai objekteihin liitettyjä persoonia, joihin lapsella on kehittynyt suhde. Lasten suhtautuminen mielikuvitusystävään voi olla erilainen, miten mielikuvitusystävä yksilölle ilmenee, mutta molemmat muodot (näkyvä ja näkymätön) määritämme mielikuvitusystävyyden alle. Useimmiten mielikuvitusystävän kanssa muodostuu ystävyssuhde, mutta suhde voi olla myös ei-toivottu esimerkiksi mielikuvituksellinen hahmo voi pelottaa lasta. (Hoff 2005; Morigychu & Todo, 2018.)

3.2 Mielikuvitusystävien olemus

Vanhemmille saattaa olla hämmentävää ensimmäinen kokemus siitä, kun heidän lapsensa tuo ruokapöytään mukaan mielikuvitusystävän, jolle lapsi vaatii oman tuolin. Usein lapsen

mielikuvitusystävät esiintyvät juuri esitetyn tilanteen mukaisesti lasten arkielämässä mukana. (Taylor 2001, s.47–50.) Mielikuvitusystävä voi käytännössä olla minkäläinen vain, lapsen mielikuvituksen rajoissa esiintyvä hahmo. Leikkikavereina esiintyvät näkymättömät mielikuvitusystävät ovat esiintymiseltään usein lasten kaltaisia: he saattavat olla samaa ikäluokkaa lapsen kanssa ja näyttävät samalta kuin kuka tahansa ikätoveri näyttäisi.

Kolikon käänttöpuolella taas mielikuvitusystävät voivat olla muutakin kuin ihmisiä, periaatteessa mitä tahansa lapsen mielikuvitus keksii, ja niillä voi olla erikoisia piirteitä. Eriskummalliset piirteet tulevat etenkin silloin ilmi, kun on kyse mielikuvituspersoonasta, jonka lapsi on yhdistänyt oikean elämän objektiin. Lapset käyttävät mielikuvitustaan apuna kehittääkseen objektille erilaisen, yleensä niin sanotusti koristeellisemmän, ulkonäön kuin objektilla fyysisesti on. (Taylor, 2001, s.6–11.)

Lapset voivat myös muodostaa heille tutuista mediahahmoista mielikuvitusystäviä. Mediahahmoista puhuessa voi nousta huolenaiheeksi esim. se, jos lapsen nähdyssä animaatiossa esiintyy pelottavia tai kammottavia hahmoja, jotka jatkavat elämistä lapsen peloissa. Ei ole mahdotonta, että lapsi pelkäisi omaa mielikuvitusystäväänsä, mutta tämä on harvinaisempaa. Usein ystävät ovat lapsen tukena, leikkivät ja ovat kokonaisuudessaan positiivinen vaikutus lapsen sosiaaliselle ja henkiselle kasvulle, mutta on myös harvoja tapauksia, joissa lasten mielikuvitusystävät tekevät ilkeitä asioita tai pelottavat lasta. (Taylor, 2001, s.18–19.)

Mielikuvitushahmoihin voi laskea mukaan tietyt fantasiaentiteetit. Entiteetillä tarkoitetaan hahmoa tai oliota, jolla on fyysinen tai fyysisenä nähtävä olemus (esimerkiksi kuvasta näkyvä). Fantasiaentiteetteihin luokitellaan muun muassa keijut ja lohikäärmeet, mutta myös joulupukki ja hammaskeiju ovat tunnettuja fantasiaentiteettejä. (Woolley, 1997.) Mielikuvitusystävyyden määrittelyn mukaan fantasiaentiteetit eivät kuitenkaan suoranaisesti kategorioidu mielikuvitusystävän viitekehykseen, sillä entiteettien ja lapsen välille ei välttämättä muodostu pitkäkestoista suhdetta. Fantasiaentiteetteihin uskomisen mielletään silti mielikuvituksen ajattelun alle ja onkin usein lähellä mielikuvitusystävyyden konseptia. (Taylor, 2001, s. 54–57.)

4 Mielikuvitusystäviin uskominen

Argumentti, että lasten mielikuvitusystävät olisivat huono asia, liittyy usein uskomukseen, että lapset eivät pysty erottamaan fiktiota todellisesta. Nuorille lapsille voi tuottaa hankaluuksia erottaa näitä asioita keskenään, mutta kun kyseessä on lapsen omasta mielikuvituksesta lähtöisin oleva tuote, asia ei ole niin yksiselitteinen kuin fiktion uskomisen. (Dore & Lillard, 2015.) Uskomista mielikuvitusystäviin tarkastellaan kolmen eri teorian kautta: mielen sisäisten objektien, mielen teorian ja empiirisen vääristymän teorian kautta.

4.1 Miелensisäiset objektit

Lasten mielikuvitusystävät elävät oikean elämän ja lapsen sisäisen mielen välisellä alueella ja ovat vaikutuksessa molempiin. Lapsen mielikuvitusystävän kanssa tapahtuva interaktio on yhteydessä valve-lepotila-hermoverkon toimintaan. Tämä hermoverkko aktivoituu, kun ihminen on niin sanotusti omissa oloissaan omien ajatustensa kanssa. Mielikuvitusystävä on lapsen oman mielen tuote, josta voimme päätellä, että hermoverkko on aktivoitunut mielikuvitusystävän ollessa läsnä. (Saarinen ym., 2023, s.87.)

Schulman (2015, s-54–55) käsittelee julkaisussaan lapsen ulkoisen ja sisäisen maailman interaktiota ja mielikuvituksen tärkeyttä asioiden käsittelyssä. Mielikuvituksen tuotokset, eli toiselta nimeltään miелensisäiset objektit, saavat alkunsa oikean elämän asioista, joista syntyy mielikuvia. Mielikuvien avulla käsitellään taas uusia eteen tulevia oikean elämän asioita ja näiden yhdistymien kautta mieleen syntyy suurempia miелleyhtymiä, eli skeemoja. Skeemat muokkaantuvat uusien kokemusten kautta ja auttavat käsittelemään isompia asiayhteyksiä.

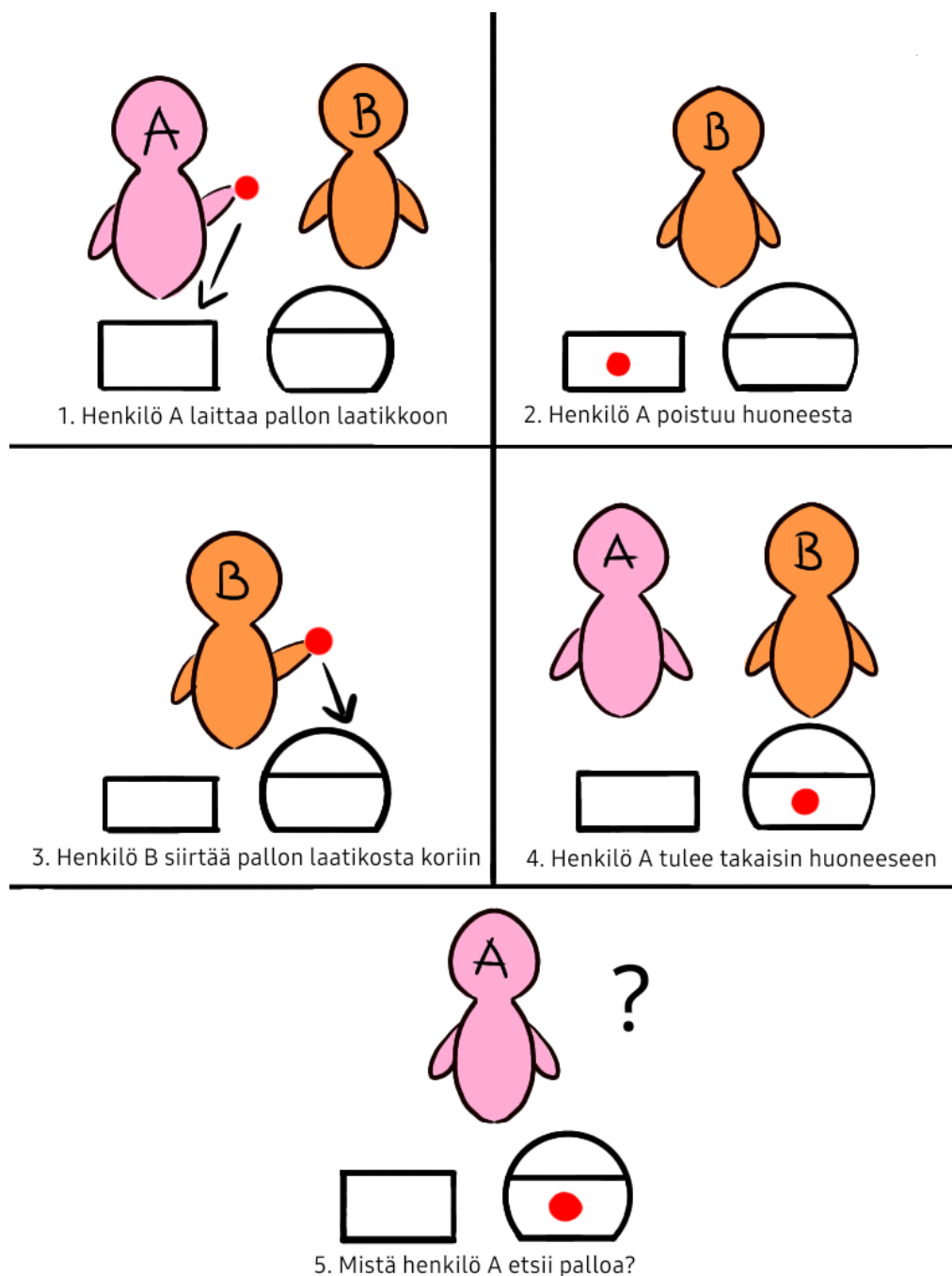
Mielikuvitusystävät voidaan nähdä tämän interaktion konkreettisempänä ilmentymänä, sillä mielikuvitusystävät saavat alkunsa lapsen mielessä, mutta ottavat vaikutteita myös oikean elämän asioista. Mielikuvitusystävät myös toimivat miелensisäisten objektien tavoin mielen ja oikean elämän välisenä yhteytenä, mikä edesauttaa asioiden käsittelyä. Schulman (2015, s.55–57) toteaa, että ulkoisten ja sisäisten objektien jatkuva interaktio auttaa erityisesti miелenterveyden kehitystä sekä tunteiden käsittelyä.

4.2 Mielen teoria

Mielen teoria on termi ilmiölle, ymmärtääkö ihminen, että toisilla yksilöillä on omat ajatukset ja tunteet. Mielen teoria kehittyy lapsilla vaiheittain ja esimerkiksi vielä taaperoiässä mielen teoria ei ole kehittynyt sille asteelle, että 1-vuotias ymmärtäisi, miltä toisesta tuntuu, jos lelu

viedään kädestä. 4-ikävuoteen mennessä lapsi alkaa ymmärtämään, että toiset ihmiset ajattelevat itsenäisesti ja tuntevat omia tuntemuksiaan (Berger, 2020, s.213).

Mielen teoriaa mitataan erilaisilla skenaariotesteillä, joita testataan 2,5–5-vuotiailla lapsilla. Esikouluikäiset ovat jo usein taitavia näissä tehtävissä. Yleisesti käytetty tehtävä on englanniksi kutsuttu ”false-belief” -tehtävä. Suomennettuna tehtävää voisi kutsua väärauskoisuuden tehtäväksi, jolla tarkastellaan ymmärtääkö lapsi, miten toinen ihminen ajattelee. (Repacholi & Slaughter, 2003.) Tehtävän tunnetuin esiintymä on niin sanottu Sally-Anne-testi.

Kuva 1. Sally-Anne-testin havainnollistamiskuva, jossa esitettyä testin eri vaiheet. Tekijä: Jemina Vuosjoki

Testauksen aikana lapsi näkee ensin Sallyn (henkilö A) laittavan jotain laatikkoon ja poistuu tämän jälkeen paikalta. Sallyn poissa ollessa, Anne (henkilö B) siirtää asian pois laatikosta toiseen rasiaan, esimerkiksi koriin. Tämän jälkeen lapselta kysytään, mistä henkilö A eli Sally etsii asiaa. Jos mielen teoria on kehittynyt tasolle, jossa lapsi ymmärtää toisten ajatuksia, hän vastaa, että Sally etsii asiaa alkuperäisestä laatikosta, johon hän itse sen laittoi. Niin sanottu väärä vastaus (kun mielen teoria ei ole vielä kehittynyt tehtävän vaatimalle tasolle) on, että Sally etsii asiaa korista, johon henkilö B, eli Anne, sen siirsi. (Repacholi & Slaughter, 2003.)

Nykytutkimuksen valossa ollaan enemmän sitä mieltä, että vääräuskoisuuden tehtävästä pitäisi siirtyä erilaiseen mielen teorian testaamiseen. Perinteisesti käytetyt tehtävät vääräuskoisuudesta sisältävät usein kuviteltuja skenaarioita, jotka vaativat sosiaaliskognitiivisen taitojen kehittymistä tietylle tasolle. Näitä ominaisuuksia testaavat tehtävät on todettu olevan hankalia 3–5-vuotiaille lapsille, vaikka erilaisessa tehtävissä, jotka kuitenkin käsittelisivät samoin tavoin mielen teorian kehitystä, ikäryhmän lapset pärjäisivät odotettua paremmin. (Wellman, Cross & Watson, 2001.)

Hoff'n (2005) tutkimuksessa lapsia haastateltiin avoimen haastattelun tavoin ja heiltä esitettiin kysymyksiä heidän mielikuvitusystäviinsä liittyen. Haastateltavat lapset itse puhuivat mielikuvitusystävänsä puolesta ja raportoivat tukijoille, mitä mielikuvitusystävä teki – täten voimme päätellä, että kyseiset lapset tutkimuksessa ymmärsivät, että muut ihmiset eivät voi tietää mitä heidän mielikuvitusystävänsä tekee ja sanoo – heidän mielen teoriansa oli kehittynyt tasolle, jossa he ymmärsivät toisten ihmisten omaavan oman ajattelun. Tämän lisäksi he tiesivät, että tutkijat eivät voi nähdä heidän mielikuvitusystäväänsä ja tarkastella ystävän käytöstä.

Vaatiiko siis mielikuvitusystävän kuvitelman ymmärtäminen mielen teorian kehittymistä, vai auttaako mielen teorian kehitystä mielikuvitusystävän olemassaolo? Ilmiö toimii molempiin suuntiin. Tutkimuksissa on havaittu, että lapset, joilla on mielikuvitusystäviä, pystyvät helpommin vastaamaan mielen teoriaa koskeviin kysymyksiin oikein. Tämä viittaa siihen, että mielikuvitusystävien omaavilla lapsilla mielen teoria kehittyisi nopeammin kuin lapsilla, joilla ei ole mielikuvitusystäviä, mutta tutkimusten perusteella kysymykseemme ei ole suoraa ”jompikumpi”-vastausta. (Taylor, 2001; Lillard, 2017.)

4.3 Empiirinen vääristymä

Lapset ovat alttiimpia empiiriselle vääristymälle (Dias & Harris, 1990). Empiirisellä vääristymällä tarkoitetaan virheellisen premissin tulkintaa, jossa henkilö ei hyväksy premissiä

itsenään vaan vääristää tätä, lisää premissiin uutta faktaa tai hylkää ne ilman perusteita. Premissillä tarkoitetaan ehtoa tai perustetta, josta voidaan johtaa johtopäätös. Esimerkiksi lause ”ulkona on kylmä” on itsessään jo premissi, ja jos premissiä ei hyväksytä totuutena itsenään, voidaan premissille lisätä selitys ”ulkona ei ole kylmä, sillä en tarvitse takkia”. Selitys pukeutumisesta ei kuitenkaan ole oikea selitys kyseiselle premissille, jolloin päätelmästä on kehittynyt empiirinen vääristymä.

Se, miksi lapset ovat alttiimpia vääristymälle, johtuu heidän kokemuksensa ja koulutuksen puutteesta, mutta jos lapsille esitetty premissi on fantasia-tyylinen tai se esitetään kuvitteluleikin tavoin, jo 4- ja 5-vuotiaat lapset pystyvät perustelemaan kantansa loogisesti. Lasten mielikuvitus antaa heille vapautta päätellä asioita heidän oman kokemusmaailmansa kautta, jolloin päättely on luontevampaa. Mielikuvitusystävät ovat lähtöisin lapsen omasta mielen maailmasta, mikä viittaa siihen, että lapset eivät teorian mukaan kuvittelisi mielikuvitusystäviään todellisiksi olennoiksi. Kun lapsi on itse kontrolloimassa mielikuvituksensa tuotosta, he ymmärtävät sen todellisen luonteen. (Taylor, 2001, s.86–91; Dias & Harris, 1990.)

Empiiristä vääristymää voidaan verrata esimerkiksi joulupukkiin uskomisessa. Joulupukki on fantasiaentiteetti, sillä oikealla ihmisellä ei olisi mahdollista käydä jokaisen lapsen tai perheen luona yhdessä yössä eikä lentävää porokelkkaa oikeasti ole olemassa. Kuitenkin suuri osa lapsista uskoo joulupukkiin, vaikka usko entiteettiin katoaa usein esikouluikään saavutettua (Woolley & Ghossainy, 2013). Se, miksi lapset uskovat herkemmin esimerkiksi joulupukin olemassaoloon voi johtaa syynsä siinä, että lapset keskittyvät enemmän entiteetin käytökseen (esimerkiksi joulupukin tuomaan lahjoihin) kuin sen omaaviin ominaisuuksiin. (Boerger, 2011.) Empiirisen vääristymän teorian mukaisesti, lapset voivat saada kokemuksia ”oikeasta” joulupukista tai näkevät joululahjojen ilmestyneen yön aikana, jolloin he saavat empiiristä kokemusta entiteetin tekemisistä. Vanhemmat usein myös ruokkivat vääristymää sekoittamalla fantasiaa totuuteen, esimerkiksi kertomalla joulupukin käyneen yön aikana (Taylor, 2001, s-91–92).

5 Syyt mielikuvitusystävien luomiseen

Mielikuvitusystävillä on monenlaisia tehtäviä lapsen elämässä. Mielikuvitusystävän yleisimmän ilmentymisen eli leikkitoverin roolissa toimimisen lisäksi mielikuvitusystävä voi auttaa käsittelemään sekä hyviä että huonoja asioita tai toimia kommunikoinnin välineenä. (Taylor, 2021, s.62–85.) Lapset saattavat luoda itselleen mielikuvitusystäviä tietoisesti (Hoff, 2005), mutta tässä katsauksessa tarkoitamme mielikuvitusystävän luomisella tämän tahdonalaisen luomisen lisäksi myös niin sanottua ilmaantumista, joka tapahtuu, tahtoi lapsi mielikuvitusystävää seurakseen tai ei.

On olemassa eripituisia luetteloita syistä, miksi lapset luovat mielikuvitusystäviä, mutta niissä ilmenee yksi ongelma: syyt voivat olla olemassa samanaikaisesti tai jakautua vielä eriävimmiksi. Taylor (2001) jakaa syyt kategorioihin hauskuus ja kumppanuus (1), lapsen kompetenssiin liittyvät ongelmat (2), rajoitukset elämässä (3), syytösten välttäminen (4), pelot (5), toisten kanssa kommunikointi (6), traumaan vastaaminen (7) ja tavat prosessoida kiinnostavia tai merkityksellisiä tapahtumia ja ihmisiä (8). Näiden kahdeksaa kategoriaa tarkastellessa voi havainnoida, että esimerkiksi kategoria numero 8 (kiinnostavien tai merkityksellisten tapahtumien ja ihmisten prosessointi) voisi olla myös samaa kategoriaa kuin traumoihin vastaaminen ja elämän rajoituksiin liittyvät syyt. Majors ja Braines (2017) taas jakavat syyt viiteen kategoriaan: ongelmanratkaisu ja tunteiden hallinta, kumppanuus fantasialeikkeihin, yksinäisyyteen auttaminen, ihmissuhdekäytöksien ja -roolien tutkiminen ja ihanteiden tutkiminen. Viimeisempi kategoriointi on selkeämpi ja laajempi, mutta ei ota kantaa mm. peloissa auttamiseen, sillä esimerkiksi tunteiden hallinnan kategoriassa keskitytään enemmän lapsen omien tunteiden säätelyn opetteluun ja harjoittamiseen.

Selkeyden takaamiseksi syiden läpikäymisessä, tämän luvun alakappaleissa käsitellään mielikuvitusystävien luomista kolmelta eri näkökannalta: mielikuvitusystävyyden suhteen merkityksellisyys, lasten sisäisten asioiden käsittely mielikuvitusystävän avulla ja mielikuvitusystävyyttä interaktiona ulkoiseen maailmaan. Mielikuvitusystävä on merkityksellinen monella eri elämän osa-alueella ja ystävän olemassaolon syy saattaa vaihtua tilanteiden mukaisesti.

5.1 Mielikuvituksellinen suhde

Kun mielikuvitusystävän luomisen syynä painotetaan mielikuvitusystävyyden suhdetta, tarkoitetaan, että itse lapsen ja mielikuvitusystävän suhde on tärkein asia, jota

mielikuvitusystävyyden tuo lapselle. Tämän osa-alueen alle liitetään esimerkiksi yleisin syy, miksi lapset luovat mielikuvitusystäviä, eli leikkiverin läsnäolo. Tutkimuksissa on tullut ilmi, että lapset voivat luoda mielikuvitusystäviä seurakseen, jos tahtovat osallistua vuorovaikutukselliseen leikkiin tai yksinäisyyden tunteen ilmetessä. (Taylor, 2001, s. 65–66; Hoff 2005; Gleason 2017.) On yleistä, että lapsen luoma mielikuvitusystävä on ominaisuuksiltaan samanlainen kuin lapsi itse, esimerkiksi samaa sukupuolta edustava, ja täten ystävään on helppo samastua (Majors & Baines, 2017).

Mielikuvitusystävä on aina saatavilla ja kutsuttavissa seuraksi, jos lapsi haluaa leikkiveria tai jonkun, kelle jutella. (Majors & Baines, 2017; Taylor, 2001, s.65–66.) Lapset voivat yksinäisillä hetkiä kutsua ystävän luokseen, mutta tämä ei suoraan tarkoita, että mielikuvitusystäviä luovat lapset olisivat yksinäisiä tai etteivät he olisi kykeneviä ystävyysuhteiden solmimiseen ikätovereidensa kanssa. Useissa tutkimuksissa onkin todettu, että mielikuvitusystävien omaavat lapset ovat taitavia sosiaalisissa tilanteissa. (Saarinen ym., 2023, s.85–87.)

Jos suhde mielikuvitusystävään on epämiellyttävä lapselle, on tärkeää puhua lapsen kanssa aiheesta. Mielikuvitusystävä saattaa esiintyä esimerkiksi pelon ilmentymänä, mutta haastattelututkimuksissa on havaittu, että jo 4-vuotiaat pystyvät itsenäisesti kehittämään keinoja käsittelemään pelkoja (Sayfan & Lagattuta, 2009). Kirjallisuudessa on aiemmin viitattu siihen, että lapsen mielikuvitusystävä on harmiton, kunnes se puhuu takaisin. Tämä uskomus esiintyy useimmiten kulttuureissa, joissa hengellisiin voimiin uskomisen on yleisempää. (Taylor, 2001, s.55–56.) Mielikuvitusystävä todellisuudessa antaa mahdollisuuden vuorovaikutuksellisen kanssakäymisen harjoittamiseen samalla tavalla kuin oikeatkin ystävät. Huolestuessa lapsen ja mielikuvituksen käymistä interaktioista, on tärkeämpää kiinnittää huomiota, millaista keskustelua lapsi käy mielikuvitusystävänsä kanssa, sillä ystävillä ja heidän kanssansa käydyissä keskusteluissa voi olla vaikutusta lapseen. (Gleason, 2017; Hoff, 2005.)

5.2 Mielen sisäisten asioiden käsittely

”Vahingoittuneet sisäiset objektit aiheuttavat suurta ahdistusta ja voivat johtaa psyykeen heikentymiseen, sisäisen tuen puutteeseen, kun taas hyvinvoivat sisäistetyt objektit edistävät mielenterveyttä, vakautta, elinvoimaisuutta, vitalisuutta ja itsevarmuutta” (Schulman, 2015, s.54–55). Lapsen sisäisen maailman objektien käsitteleminen on yksi kasvamisen prosesseista, jotka takaavat lapselle suotuisan kehityksen (Saarinen ym., 2023, s.100–101). Jo varhaisessa vaiheessa lapsi alkaa harjoittamaan itsenäistymistä, joka alkaa vanhemmista erkaantumisella. Mielikuvitusystävät voivat ottaa niin sanotun siirtymäobjektin muodon, joka auttaa

itsenäistymisprosessissa. Siirtymäobjektilla tarkoitetaan esinettä tai asiaa, jota lapsi hyödyntää kehittyäkseen itsenäisemmäksi yksilöksi. Siirtymäobjektina voi toimia esimerkiksi pehmonalle, joka antaa turvaa ja suojaa vanhemman sijasta. Mielikuvitusystävä voi toimia siirtymäobjektin roolissa ja auttaa lasta prosessoimaan maailmaa mielikuvituksen kautta, jolloin kaiken prosessoimiseen ja vastauksien saamiseen ei tarvita toista ihmistä fyysisenä läsnä. Lapsi voi käsitellä pelkojaan yhdessä mielikuvitusystävän kanssa, jakaa kokemuksia tai keskustella aiheista, joita pohtii omassa mielessään. (Hoff, 2005.) Koska mielikuvitusystävä on lapsen mielikuvituksen tuote, mutta silti oma persoona, lapsi käsittelee asiat kuin oman mielensä kanssa.

Siirtymäobjektien tavoin mielikuvitus ystävä voi kompensoida muitakin lapsen elämän asioita. Mielikuvitusystävä voi toimia apuna lapsen omien tunteiden säätelyssä tai toimia motivoinnin lähteenä (Gleason, 2017). Lapsen lähestyessä 4-vuoden ikää, hänen tunteiden säätelyjen taidot muistuttavat jo hyvin paljon aikuisten tapoja käsitellä omia tuntemuksiaan. Mielikuvitusystävät laajentavat mahdollisuuksia käsitellä erityisesti vahvoja tunteita, kuten vihaa ja surua. (Saarinen ym., 2023, s.78–79; Taylor, 2001, s-62–64.) Mielikuvitusystävä ei tuomitse ja antaa tukea, kun sitä ei ole muualta saatavilla. Esimerkiksi tilanteissa, joissa omat tuntemukset olisivat ristiriidassa ympäristön tapahtumiin, mielikuvitusystävä voi olla ainoa ymmärtäväinen osapuoli lapsen elämässä. Näitä voi olla esimerkiksi kateus uudesta sisaruksesta tai itsensä tunteminen erilaiseksi muista. (Hoff, 2005.)

Kompensaatio voi esiintyä tarpeena käsitellä lapsen epäpätevyyden tai taitamattomuuden tunteita. On tavallista, että mielikuvitusystävä on taitava asiassa, jota lapsi pitää tärkeänä, mutta ei ole tavoittanut taidossa itselleen asettamia tavoitteita. Tutkimukset osoittavat myös, että lapset voivat luoda mielikuvitusystävän itsensä vastakohdaksi, mikä nostattaa lasten uskomista omiin taitoihinsa. (Taylor, 2001, s. 67–72; Hoff, 2005.) Aiemmin sukupuolirooleja ei ole nostettu huomion pisteeksi, sillä ne eivät ole tärkein näkökanta mielikuvitusystävyydestä puhuessa, mutta taitavuuteen liittyvässä mielikuvitusystävässä sukupuolien välillä on huomattu merkittäviä eroja. Tytöt luovat yleensä epäpätevämpiä mielikuvitusystäviä kuin itse ovat, kun pojat luovat itseään taitavampia ystäviä. Psykologian professori Marjorie Taylor (2001, s.68–70) tulkitsee eron siinä, että tytöt luovat useimmiten mielikuvitusystävän, joka tarvitsee pätevämpää seuralaista ja pojat luovat ystäviä, jollaisiksi haluaisivat itse tulla. Nämä näkökulmat voivat toimia motivaattoreina saavutusten tavoittelussa.

5.3 Interaktio ulkoiseen maailmaan

Mielikuvitusystävän ilmaantuminen voi tapahtua myös elämän muutosten yhteydessä. Vanhempien ero, sairastuminen tai läheisen kuolema voi toimia laukaisimena mielikuvitusystävän luomiselle (Hoff, 2005). Mielikuvitusystävää voidaan käyttää myös tukipilarina toimimisen lisäksi tunnetilojen, kuten pelon ja ahdistuksen, ulkoistamiseen sekä kommunikoinnin välineenä (Saarinen ym., 2023, s.86–87). Esimerkiksi lääkärit ja terapeutit ovat käyttäneet mielikuvitusystävän tavoin ulkoista osapuolta lasten tunteista ja kokemuksista puhumiseen (Taylor, 2001, s-75–77.). Lapselle voi olla helpompaa selittää tuntemuksiaan, jos hän kertoo sen erilliselle henkilölle tai jos mielikuvitusystävä toimii lapsen kommunikoinnin kanavana. Lapsi voi esimerkiksi kertoa, että hänen ystävänsä on surullinen asiasta, josta hänellä itsellä on vaikeuksia puhua ääneen. ”Kun lapset kohtaavat vaikeuksia elämässään, he keksivät tarinoita mielikuvitusystävästä, joka pääsee vaikeuksien yli hetkessä” (Taylor, 2001, s.70).

Lapset voivat vastata traumaan luomalla mielikuvitusystäviä, jotka toimivat turvana vaikeilla hetkillä, kuten sodan, sairastumisen, kaltoinkohtelun, köyhyyden tai menetyksen aikana. Mielikuvitusystävät voivat pysyä osana muistoa vaikeista ajoista, tuomalla valoa pimeään ajanjaksoon, auttavat käsittelemään tapahtumia tai voivat toimia väliaikaisina keinoina selvitä vaikeuksista. Ulkoiset riskitekijät lapsen kasvuun eivät suoranaisesti tarkoita, että lapsi olisi jatkuvassa vaarassa kasvun ja kehityksensä suhteen. Jokaisella ihmisellä on yksilöllinen resilienssi, joka tarkoittaa kykyä selvitä stressitilanteista ja sopeutua uusiin elämäntilanteisiin, ilman että siitä on haittaa kehitykselle. (Saarinen ym., 2023, s.101–102.) Mielikuvitusystävä voi vahvistaa lapsen resilienssiä kaikilla tavoilla, joita luvussa on aiemmin käyty läpi.

Kaltoinkohtelun tapauksissa on huomattu olevan yhteyttä myöhemmän iän alttiuteen dissosiativisen persoonallisuushäiriön kehittymiselle. (Taylor, 2001, s.77–82; Hoff, 2005.) Dissosiativisessa persoonallisuushäiriössä henkilön persoonallisuus on muodostunut kahdeksi eriäväksi mielentilaksi, jotka saattavat vaihdella äkillisesti ja arvaamattomasti. Persoonallisuushäiriö muodostuu vain lapsena koetun hyväksikäytön tai vakavan kaltoinkohtelun seurauksena, ja sitä esiintyy arviolta 3 % suomalaisista. (Rovasalo, 2021.) Tämä ei kuitenkaan viittaa siihen, että mielikuvitusystävän olemassaolo vaarantaisi lapsen persoonallisuushäiriölle, sillä mielikuvitusystävän luominen johtuu traumasta ja on vastaus sen prosessoimiseen, samoin miten dissosiativinen persoonallisuushäiriö on keino selvitä traumasta. (Taylor, 2001, s.81–84.)

6 Kasvatuksen näkökulma

Halliday ja kollegansa (2023) tekstissään viittaavat eri tutkimuksiin (muun muassa Dore & Lillard, 2015; Giménez-Dasí ym., 2016; Lin ym., 2020; Taylor & Carlson, 1997), joissa on tehty löytöjä mielikuvitusystävien yhteydestä yksilön erilaisiin ominaisuuksiin, kuten empatiakyky, mielen teorian ymmärtäminen, emotionaalinen kompetenssi sekä myös luovuuden osa-alueisiin. Tästä näkökulmasta on paljon tutkimuksia erityisesti lasten kehityksen ja psykologisten ilmiöiden tutkimusaloilla, ja tästä aiheesta voisi tehdä oman katsauksensa tai meta-analyysin muista tutkimuksista. Tässä luvussa käsitellään kasvatuksen ja opetuksen näkökulmaa kuitenkin mielikuvituksen ja mielikuvitusystävyyden mahdollistajana.

6.1 Pedagoginen näkökulma

Opetushallitus (2023) on varhaiskasvatusta koskevissa päätöksissään kirjannut seuraavasti: ”varhaiskasvatuksessa olevalla lapsella on varhaiskasvatusturva oikeus saada suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatusta, opetusta ja hoitoa”. Varhaiskasvatuksessa päätavoitteena on lapsen tukeminen kokonaisvaltaisesti yhdistäen edellä mainittujen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon yhdistämänä pedagogisena toimintana. Kun tarkastelemme esimerkiksi Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden asiakirjaa, mielikuvitusystävät eivät tule mainituksi, mutta mielikuvitus ilmenee asiakirjassa. Mielikuvitusystävyyden on yksi mielikuvituksen alakategoria, kuten myös esimerkiksi mielikuvitusleikki. Asiakirjassa painotetaan, että osa laadukasta varhaiskasvatusta on lasten mielikuvituksen käytön mahdollistaminen ja sen käyttöön rohkaiseminen.

Koska ilmiötä ei mainita asiakirjoissa selkeästi, vastuu siitä, miten mielikuvitusystäviin suhtaudutaan varhaiskasvatuksessa, siirtyy kasvattajille. Pedagogiikan harjoittajilla on vastuu lapsen kokemuksista mielikuvitusystävien kanssa, ja erilaiset pedagogiikan suuntaukset painottavat mielikuvituksen käyttöä eri tavoin. Esimerkiksi Suomessa harvinaisempi kasvatussuuntaus freinetpedagogiikka on todellisuutta korostava kasvatustieteen näkemys, jossa mielikuvituksen mahdollistamista ei korosteta kuten muussa kasvatuksessa, vaan pedagogiikassa keskitytään todellisuuden asioiden oppimiseen tutkivan oppimisen kautta (Freinet-yhdistys).

Myös Taylor (2001, s.53–60) puhuu teoksessaan kasvatustieteen näkemyksen tärkeydestä mielikuvitusystäviin suhtautumisessa ja mainitsee mielikuvitusta lannistavan montessoripedagogiikan. Pedagogiikka on saanut syntynsä Maria Montessorin opeista, joissa

tuetaan perimmäisenä oikean elämän oppeja. Huonoja puolia opeissa on esimerkiksi se, ettei Montessorin mielestä lapsia kuuluisi opettaa uskomaan kuvitteellisia asioita, joihin lasketaan satujen ja kertomusten lisäksi mielikuvitusystävät. Mielikuvitusystävän ilmi tuominen voi olla hankalampaa, mikäli lapsen ympäristö vihjaa lapselle, ettei mielikuvituksen tuotoksia hyväksytä. Olemme kuitenkin aiemmin jo todenneet, että mielikuvitusystävyyden on osa yksilön kehitystä, ja juuri lapsen omasta kokemusmaailmasta lähtevä oppiminen on lapselle mielekästä (Opetushallitus, 2023).

Näiden kahden pedagogiikan esille tuominen ei ole tarkoituksenaan latistaa niiden käyttöä, sillä esimerkiksi freinetpedagogiikan työnteon mallintamista voi toteuttaa lapsille mieleisellä tavalla muun muassa työpajatyöskentelynä ja tarinoinnin avulla (Aerila, Rönkkö, Korhonen, Liimola & Nora, 2010). Esimerkkien on tarkoitus havainnollistaa sitä, miten kasvattajien uskomukset ja omat näkökulmat luovat heille ennakkoluuloja. Ennakkoluulot voivat tilanteen tullen olla merkittäviä, erityisesti lapsille arkojen aiheiden tiimoilla. Jotta kasvattajat pystyvät vastaamaan esimerkiksi mielikuvitusystävän olemassaoloon positiivisella tavalla, tulee heillä olla pohjatietoa, miten niihin tulisi suhtautua.

Useimmissa tapauksissa lapselle mielikuvitusystävä ei tuo haittaa eikä lapsi käytä mielikuvitusystävää tekosyynä, vaan mielikuvitusystävällä on jokin tarkoitus olla läsnä (Gleason, 2017). Pedagogisesta näkökulmasta varhaiskasvatuksessa olisi tärkeä tukea lapsen mielenkiinnon kohteita ja mahdollistaa myös mielikuvitusystävyyden olemassaolo, etenkin silloin, kun lapsi näyttää pitävän mielikuvitusystävän seurasta. Mielikuvitusystävää voidaan käyttää ongelmanratkaisun apuna, esimerkiksi kysymällä lapselta, mitä luulet ystäväsi tekevän hankalassa tilanteessa. Kasvatuksen ja opetuksen perimmäinen tarkoitus ei ole opettaa lasta ajattelemaan erillisen välineen kautta, vaan mahdollistaa lapselle paras mahdollinen oppimisympäristö ja käyttää hänelle toimivia ja mieluisia keinoja oppia ja kasvaa (Opetushallitus, 2023).

6.3 Vanhempien osallisuus

Brittiläisessä tutkimuksessa vain 7 % vanhemmista (tutkimusotos 264) pyrki hillitsemään lapsensa vuorovaikutusta mielikuvitusystävään, mutta silti suuri osa vanhemmista ei ottanut vuorovaikutuksellisessa leikissä kontaktia lapsen mielikuvitusystävään, vaikka lapsi toi ystävän mukaan leikkiin (Majors & Baines, 2017). Vanhempien suhtautumisessa mielikuvitusystäviin on havaittu olevan sekä kulttuurillisia että yksilöllisiä eroja – ilmiöön löytyy sekä positiivisia että negatiivisia vastaanottoja (Majors & Baines, 2017: Taylor 2001, s.50–54).

”Käyttäydy siis luonnollisesti, eli älä rohkaise lapsen suhdetta mielikuvitusystävään, mutta älä myöskään kiellä tämän olemassaoloa” (Carabaño, 2022). Mielikuvitusystäviä pidetään yhä edelleen turhaan negatiivisessa valossa. Teoreettisen pohjan mukaan mielikuvitusystävät mahdollistavat lapsille paljon keinoja käsitellä asioita sekä laajentaa leikin ulottuvuutta. Mielikuvitusystävän osallistaminen leikkiin myös vanhempien osalta olisi oiva tapa luoda lapsen kanssa positiivisia kokemuksia, joita lapsi tarvitsee suotuisan kehityksen takaamiseen. (Saarinen ym., 2023.) Mielikuvitusystävät antavat myös vanhemmille mahdollisuuksia keskustella lapsensa kanssa vaikeista asioista, mistä lapselle olisi vaikea puhua ilman erillistä kommunikoinnin välinettä.

Lapsen on tärkeä saada arjessaan myös sellaista aikaa, jolloin lapsi on tekemättä mitään erikoista ilman ärsykejä. Tällainen toimeettomana olon aika auttaa identiteetin ja minäkäsityksen rakentamisessa sekä antaa tilaa kokemusten ja tulevan prosessoimiselle. (Saarinen ym., 2023, s.101–102.) Mielikuvitusystävän kanssa vietetty aika lasketaan ärsykevapaaksi ajaksi, mikä nähdään tärkeämpänä kuin esimerkiksi television katselu. Jos vanhemmilla on epäröintiä lapsensa mielikuvitusystävän hyväksymisessä, on parempi antaa lapsen itsenäisesti käyttää aikaansa mielikuvitusystävän kanssa kuin latistaa mielikuvitusystävän olemassaoloa täysin.

6.2 Satujen ja tarinoinnin merkitys

Aikuiset ovat tärkeässä roolissa lapsen mielikuvituksen käytön mahdollistajina, ja esimerkiksi satujen ja tarinoiden myötä mielikuvituksen tukeminen voidaan liittää myös vanhempien kasvatukseen. Tutkimus viittaa siihen, että kuvitteellisen tai teeskennellyn asetelman luominen (tai esimerkiksi fantasiaelementtisen sadun läpikäyminen) edesauttaa lapsia ennustamisen ja loogisen päättelyn tehtävissä. Lisäksi lapsilla on huomattu kykyä luoda mielikuvia, jotka ovat heidän empiiristen kokemuksensa vastaisia, mikä korostaa vielä enemmän sitä, että mielikuvituksen käyttö auttaa lapsia kognitiivisissa tehtävissä. (Dias & Harris, 1990.)

Hakkarainen ja Hulkko (2022, s.24–25) käsittelevät julkaisussaan fantasiakirjallisuuden käyttöä ja siihen liittyvästä kritiikistä. Tekstissään he tuovat ylös argumentteja siitä, kuinka fantasiatyypinen kirjallisuus voidaan nähdä liian irrallisena todellisuudesta, mikä liitetään eskapismiin muodoksi. Eskapismilla tarkoitetaan todellisuudenpakoisuutta, mutta on harvaa näyttöä siitä, että lapset käyttäisivät eskapismia mielikuvitusmaailmojen tekemiseen oikeiden asioiden välttelyksi. Lapset toistavat mielikuvitusleikeissä jokapäiväisiä toimintoja, kuten

kodinhoidon ja työnteon tilanteita, mutta voivat rikastuttaa leikkiä tarinoinnin keinoin. (Harris, 2022, s-4-5.)

Suomalaisessa kasvatuksellisen tutkimuksen tiimoilla mielikuvitus ja fantasia ovat olleet erityisesti käytössä ilmi satujen ja leikkien kautta, esimerkiksi satujen merkityksen (Tuominen, 2018) ja tunnekasvatuksen (Korhonen, 2020; Paajala, 2015) alueilla. Mielikuvituksen ulottuvuutta voi tarkastella yksityiskohtaisempien, kuten moraalikehityksen kautta, josko mielikuvitusta voitaisiin käyttää oppimisen välineenä erilaisten moraalikysymysten kanssa. (Jaakola & Klemm 2022). Mielikuvitus on lapsilähtöinen tapa käsitellä erilaisia tunne-elämän asioita, ja täten myös satuja ja tarinoita suositellaan käytettäväksi niin varhaiskasvatuksessa kuin myös kotioloissa lasten kasvun ja kehityksen tukena (Korhonen, 2020).

7 Yhteenveto

Kirjallisuuskatsauksen tavoitteena oli luoda selkeä katsaus mielikuvitusystävyyteen ilmiönä ja verrata teoreettista tietoa siihen, kuinka varhaiskasvatuksessa ilmiöön kuuluisi suhtautua. Katsauksessa on kumottu väärää uskomuksia mielikuvitusystävyyteen liittyen sekä vahvistettu ilmiön todellista luonnetta tutkimuspohjaisella lähdemateriaalilla.

Mielikuvitusystäviin uskomisen herättää keskustelua sen vaikutuksesta lasten kykyyn erottaa fiktio todellisuudesta (Dore & Lillard, 2015). Uskomusta mielikuvitusystäviin tarkasteltiin kolmen teorian kautta, mielen sisäisten objektien, mielen teorian ja empiirisen vääristymän, joilla todettiin, että lapset ymmärtävät mielikuvitusystävänsä olevan heidän oman mielikuvituksensa tuotetta. Vaikka on tapauksia, joissa fiktion tai fantasian vääräksi toteaminen voi olla hankalaa varhaiskasvatuskäisille lapsille, mielikuvitusystävät toimivat käytännössä lapsen mielen ja todellisuuden välisenä yhteytenä, auttaen muun muassa mielen teorian kehittämisessä, tunteiden käsittelyssä sekä kognitiivisen ja sosioemotionaalisen kehityksen kanssa. (Saarinen ym., 2023, s.85–87; Schulman, 2015; Berger, 2020; Repacholi & Slaughter, 2003; Hoff, 2005; Taylor, 2001; Lillard, 2017.)

Suhtautuminen mielikuvitusystäviin kuuluisi olla positiivista, ellei lapsen vuorovaikutuksesta mielikuvitusystävään esiinny huonoja vaikutteita. Mielikuvitusystävät ovat läsnä lapsen elämässä tietyistä syistä, oli se sitten lapsen selviytymistä auttava tai sosiaalisoinnin mahdollistaja. (Taylor, 2001; Hoff 2005; Gleason 2017; Majors & Baines, 2017.) Katsauksessa mielikuvitusystävien syntyyn liittyviä syitä käsiteltiin kolmelta näkökannalta: mielikuvitusystävyyssuhteen merkityksen, mielen sisäisten asioiden käsittelyn ja ulkoisen maailman interaktion kautta. Mielikuvitusystävä mahdollistaa lapselle resilienssin vahvistamista, leikin laajentamista sekä auttaa lasta ymmärtämään toisten ihmisten näkökulmia. Kokonaisuudessaan mielikuvitusystävien olemassaololla voi olla monia positiivisia vaikutuksia lapsen kasvuun ja kehitykseen. (Saarinen, ym., 2023; Opetushallitus, 2023; Harris, 2022.)

Lasten mielikuvitukseen liittyvää tutkimusta on saatavilla englannin kielellä runsaasti – suurin osa tämänkin kirjallisuuskatsauksen lähteistä on englanniksi kirjoitettuja tutkimusartikkeleita (muun muassa Boerger, 2011; Dore & Lillard, 2015; Halliday, ym., 2023; Gleason, 2017). Mielikuvitusystäviin liittyvät tutkimukset keskittyvät lähinnä etsimään tiettyjen ominaisuuksien yhteyttä mielikuvitusystävyyteen, mutta varhaiskasvatuksen näkökulmasta tutkimusta on vähän.

Jatkotutkimusten mahdollisuuksia on liittyen kysymyksiin, kuinka kasvatuksessa voitaisiin hyödyntää mielikuvitusystäviä ja mitkä asiat vaikuttavat negatiivisesti mielikuvituksen käytön mahdollisuuksiin. Katsauksessa ei otettu huomioon muun muassa mielikuvituksen latistamiseen liittyvistä tekijöistä, joista yksi yleisemmässä tiedossa oleva on ruutuajan yleistyminen. Esimerkiksi Saarinen ja kollegansa (2023) mainitsevat artikkelissaan, kuinka ruutuajan lisääntyminen vaikuttaa aiempien tutkimusten perusteella negatiivisesti mielikuvituksen ja luovuuden osa-alueilla. Myös Singer ja Singer'in (Taylor, 2001, s.43–44) tutkimuksissa on todettu, että paljon television äärellä viettävät lapset luovat vähemmän mielikuvitusystäviä, mikä puoltaa aiempaa argumenttia. Lisääntyvän mediakäytön vuoksi aihe olisi ajankohtainen tutkittavaksi.

Lähteet

- Aerila, J.-A., Rönkkö, M., Korhonen, R., Liimola, S. & Nora, T. (2010). Esiopetus freinetkoulussa – Tärkeämpää kuin numerot ja viisarit kellotaulussa on lasten jaksaminen ja kiinnostus. Teoksessa Korhonen, R., Rönkkö, M. & Aerila, J.-A. (toim.) PIENET OPPIMASSA – Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen (s.306–317). Turku: Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö.
- Berger, K. S. (2020). *The developing person through the life span* (Eleventh edition.). New York: Worth Publishers, Macmillan International Higher Education.
- Boerger, E. A. (2011). “In fairy tales fairies can disappear”: Children’s reasoning about the characteristics of humans and fantasy figures. *British Journal of Developmental Psychology*, 29(3), 635–655. <https://doi.org/10.1348/026151010X528298>
- Bouldin, P. (2006). An Investigation of the Fantasy Predisposition and Fantasy Style of Children With Imaginary Companions. *The Journal of Genetic Psychology*, 167(1), 17–29. <https://doi.org/10.3200/GNTP.167.1.17-29>
- Bretherton, I. (1989). Pretense: The form and function of make-believe play. *Developmental Review*, 9(4), 383–401. [https://doi.org/10.1016/0273-2297\(89\)90036-1](https://doi.org/10.1016/0273-2297(89)90036-1)
- Carabaño, T. (2022). Onko syytä huoleen, jos lapsella on mielikuvitusystävä? *Askel Terveysteen Blogi*. Nettijulkaisu. <https://askelterveyteen.com/onko-syyta-huoleen-jos-lapsella-on-mielikuvitusystava/> [Luettu 6.2.2024]
- Dias, M. G. & Harris, P. L. (1990). The influence of the imagination on reasoning by young children. *British Journal of Developmental Psychology*, 8(4), 305–318. <https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.1990.tb00847.x>
- Dore, R. A. & Lillard, A. S. (2015). Theory of mind and children's engagement in fantasy worlds. *Imagination, Cognition and Personality*, 34(3), 230–242. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2017.08.001>
- Freinet-yhdistys. (ei pvm.). *Freinetpedagogiikka*. <https://freinetyhdistys.wordpress.com/freinet/> [Luettu 19.3.2024].
- Giménez-Dasí, M., Pons, F., & Bender, P. K. (2016). Imaginary companions, theory of mind and emotion understanding in young children. *European Early Childhood Education Research Journal*, 24(2), 186–197. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2014.919778>

Gleason, T. R. (2017). The psychological significance of play with imaginary companions in early childhood. *Learning & Behavior*, 45(4), 432–440. <https://doi.org/10.3758/s13420-017-0284-z>

Hakkarainen, J. & Hulkko, L. (2022). “Ei kaikki ole Potteria tai Ihmemaan Liisaa” Fantasiakirjallisuuden opetuskäyttö perusopetuksen opettajien näkökulmasta. Pro gradu - tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-202208264373>

Halliday, A., Kola-Palmer, S., Davis, P., King, N. & Retzler, J. (2023). Childhood fantasy play relates to adult socio-emotional competence. *Infant and Child Development*. <https://doi.org/10.1002/icd.2451>

Harris, P. L. (2022). *Children’s imagination*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009067423>

Hoff, E. V. (2005). A FRIEND LIVING INSIDE ME--THE FORMS AND FUNCTIONS OF IMAGINARY COMPANIONS. *Imagination, Cognition and Personality*, 24(2), 151–189.

Jaakola, K. & Klemm, J. (2022). Lapsen mielikuviutus moraalikehityksen välineenä. Kandidaatintutkielma. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202204284113>

Kielitoimiston sanakirja. (2022). Helsinki. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/fantasia>. Päivitettävä julkaisu. [viitattu 1.2.2024].

Korhonen, L. (2020). Sadut tunnekasvatuksen välineenä alkuopetuksessa. Pro gradu - tutkielma. Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202003212789>

Lillard, A. S. (2017). Why Do the Children (Pretend) Play? *Trends in Cognitive Sciences*, 21(11), 826–834. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2017.08.001>

Lin, Q., Zhou, N., Wan, Y., & Fu, H. (2020). Relationship between Chinese children’s imaginary companions and their understanding of second-order false beliefs and emotions. *International Journal of Psychology*, 55(1), 98–105. <https://doi.org/10.1002/ijop.12546>

Majors, K. & Baines, Ed. (2017). Children's play with their imaginary companions: Parent experiences and perceptions of the characteristics of the imaginary companions and purposes served. *Educational and Child Psychology*. 34. 37–56. <https://doi.org/10.53841/bpsecp.2017.34.3.37>

Moriguchi, Y. & Todo, N. (2018). Prevalence of Imaginary Companions in Children: A Meta-analysis. *MERRILL-PALMER QUARTERLY-JOURNAL OF DEVELOPMENTAL PSYCHOLOGY*, 64(4), 459–482. <https://doi.org/10.13110/merrpalmquar1982.64.4.0459>

Opetushallitus. (2023). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022.

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-2022>

Paajala, E. (2015). Lastenkirjallisuus tunnekasvatuksen työvälineenä esiopetuksessa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201511183716>

Repacholi, B. & Slaughter, V. (2003). Individual differences in theory of mind: implications for typical and atypical development. New York: Psychology Press.

<https://doi.org/10.4324/9780203488508>

Rovasalo, A. (5.5.2021). Dissosiaatiohäiriöt. Lääkärikirja Duodecim. 2023. Oy Duodecim.

Saarinen, A., Lyytinen, P., Ahonen, T. & Lyytinen, H. (2023). Varhaislapsuus. Teoksessa Pulkkinen, L., Ahonen, T- & Ruoppila, I. (toim.), Ihmisen psykologinen kehitys (s. 34–102). Jyväskylä: PS-kustannus.

Sayfan, L. & Lagattuta, K. H. (2009). Scaring the Monster Away: What Children Know About Managing Fears of Real and Imaginary Creatures. *Child Development*, 80(6), 1756–1774. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2009.01366.x>

Schulman, M. (2015). Tämän päivän psykoanalyttinen käsitys lapsen kehityksestä. Teoksessa Mankinen, K., Jokinen, K., Lintu, R. & Schulman, M. (toim.) Pikkulapsesta koululaiseksi (s.47–72). Helsinki: Therapiea-säätiö.

Svendsen, M. (1934). Children's imaginary companions. *Archives of Neurology & Psychiatry* (32), 985–999. <https://doi.org/10.1001/archneurpsyc.1934.02250110073006>

Taylor, M. (2001). *Imaginary Companions and the Children Who Create Them*. New York: Oxford University Press.

Taylor, M., & Carlson, S. M. (1997). The Relation between Individual Differences in Fantasy and Theory of Mind. *Child Development*, 68(3), 436–455. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1997.tb01950.x>

Tuominen, L. (2018). Satujen merkitys varhaislapsuudessa. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2018122222822>

Wellman, H. M., Cross, D., & Watson, J. (2001). Meta-Analysis of Theory-of-Mind Development: The Truth about False Belief. *Child Development*, 72(3), 655–684.

<https://doi.org/10.1111/1467-8624.00304>

Woolley, J. D. (1997). Thinking about Fantasy: Are Children Fundamentally Different Thinkers and Believers from Adults? *Child Development*, 68(6), 991–1011.

<https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1997.tb01975.x>

Woolley, J. D. & E. Ghossainy, M. (2013). Revisiting the Fantasy-Reality Distinction: Children as Naïve Skeptics. *Child Development*, 84(5), 1496–1510.

<https://doi.org/10.1111/cdev.12081>